

ERIK ZILLÉN

Gustaf Fröding som teaterkritiker

Det känns hedrande för mig som Frödingforskare att få tala på Rydbergsällskapets årsmöte. Att Gustaf Fröding hyste en stark beundran för Rydberg är knappast någon nyhet. I brev till sin syster Cecilia 1891 skriver han entusiastiskt: "Rydbergs dikter äro ju ståtliga och anmärkningsvärdt stridslustiga".¹ Med påfallande receptivitet läste Fröding stora delar av Rydbergs skönlitterära författarskap. I sina egna texter strödde han också in åtskilliga Rydbergreferenser och Rydbergcitat. I kåseriet "Karneval" till exempel, tryckt i *Karlstads-Tidningen* 1888, dansar Singoalla förbi, i ett brev till Verner von Heidenstam 1896 citeras en passage ur förordet till *Den siste Athenaren*.² Flera av Rydbergs lärda verk studerade Fröding mer systematiskt: *Undersökningar i germanisk mythologi* (1886–89) redan i slutet av 1880-talet och de postumt utgivna föreläsningarna i *Det sköna och dess lagar* (1901) under åren på Uppsala hospital – för att nämna de viktigaste.

Fröding hade dessutom en viss personlig kontakt med Rydberg via brev. Ett ganska rörande dokument är den brevhälsning som Rydberg tillsammans med estetikprofessorn Carl Rupert Nyblom skickade till Fröding våren 1892. Man hade i Stockholm då hört ryktas om att Oscar Levertins hårda ord apropå en recension av Frödings hand – Levertin hävdade i brev till tidningens redaktör att Frödings kritiska anmälan var sprungen ur en *jalousie de métier* – hade försatt värmlands-

¹ Brev 171 (jag hänvisar här och fortsättningsvis till Frödings brev enligt numreringen i *Gustaf Frödings brev* 1–2, utg. Germund Michanek & Ingvald Rosenblad, Stockholm 1981–82).

² "Karneval", *Karlstads-Tidningen* 11.4.1888; brev 474.

skalden i en djup depression.³ Den välvilliga hälsningen från Rydberg och Nyblom lyder:

Undertecknade önska härmed till Eder öfverbringa ett uttryck af glädje öfver att vår litteraturskatt blifvit riktad med sådana dikter som Edra och förena härmed ett uttalande af vårt hopp, att Ni skall skänka oss flera lika ädla och friska.⁴

Frödings betydligt längre svarsbrev till Rydberg inleds med följande vackra stycke:

Herr Professor!

På samma gång som jag hjertligt tackar för helsningen och den vänliga uppmuntran den innehåller, vill jag begagna detta tillfälle att uttala den tacksamhet och den högaktning jag redan förut är Er skyldig, emedan Ni i mångt och mycket varit min lärare och tröstare. Alltifrån min första ungdom har jag läst Era skrifter om och om igen och att de lämnat intryck efter sig, derom vittnar nog åtskilligt i mina verser.⁵

Ett par år senare, i början av 1895, skickade Rydberg ett dedicerat exemplar av sin samlingsvolym *Varia* (1894) till Fröding och fick även nu ett långt tackbrev. "'Varia' hör [...] till den själskost jag bäst behöfver i dessa dagar, ty boken behandlar och berör flera af de frågor, öfver hvilka jag grubblat och funderat under min sjukdom", hälsar Fröding

³ Bakgrunden till brevhälsningen presenteras i Germund Michanek, "Folkskald och kulturskald. En motsättning i det svenska 90-talet, speglad i relationerna mellan Fröding och Levertin", *Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning* 95, 1974, s. 119–121.

⁴ Brevet förvaras i original i Frödingsamlingen på Uppsala universitetsbibliotek. Det trycktes första gången i Werner Söderhjelm's *Oscar Levertin. En minnesteckning I*, Stockholm 1914, s. 331, och återges i faksimil i *Käre Gustaf! Högdle Herr Fröding! 265 brev till Gustaf Fröding*, utg. Germund Michanek, Stockholm 1988, s. 93.

⁵ Brev 190.

från sin norska konvalescensort Suttestad i närheten av Lillehammer.⁶ Han tillåter sig att meddela en annan uppfattning om August Strindbergs författarskap än den Rydberg hyser genom att uttrycka sympati för "den stackars Strindberg", som "visserligen icke har haft för afsigt att frambringa något skönt, men likväl åstadkommit åtskilligt som jag ville räkna till det vildsköna, det kampsköna, det hemsksköna". Med större rättframhet påstår Fröding i brev till sin syster senare samma vår att det är Rydbergs boklärdade "estheticism" som hindrar honom från att rätt förstå och uppskatta Strindberg.⁷ Sitt tackbrev till professorn avslutar han långt respektfullare:

Men mäst tacksam är jag för att Ni kommit ihåg mig och velat sända mig en hälsning i min bedröfvelse. [---] Jag är ju sjelf idealist på mitt vis och kan egäntligen kalla mig

Er tacksamme lärjunge
Gustaf Fröding

*

Efter denna personhistoriska inledning är det dags att gå över till mitt egentliga och möjligen något oväntade Frödingämne. Rubriken "Gustaf Fröding som teaterkritiker" är tänkt som en paraplyrubrik, som flera olika punkter ska få plats under. Allra först kan man konstatera att Fröding själv aldrig skrev något drama eller någon text avsedd att uppföras på en teaterscen - med visst undantag för 1500-talspastischen "En liten comedia" i debutsamlingen *Guitarr och dragharmonika* (1891). Däremot kan man om Frödings poesi generellt säga att den har tydligt dramatiska kvaliteter. Många av hans dikter, inte minst de med värmlandsmotiv, är uppbyggda av konkreta scener med direkta repliker i dialog- eller monologform; det gäller till exempel "Jonte och Brunte", "I valet och kvalet"

⁶ Brev 343.

⁷ Brev 357.

och "En fattig munk från Skara". Flera av Frödings dikter har också blivit föremål för dramatiseringar, gärna ur ett författarbiografiskt perspektiv. Från senare år kan man nämna Agneta Elers-Jarlemans uppmärksammade musikdrama *Kärleksköparen - Fröding naked*, som hade premiär på Stockholms stadsteater 2008, och Frödingföreställningen *Strunt är strunt!* (2015) med den värmländska gruppen Lustens Dans & Teater.

Fröding hade ett genuint intresse för dramatik och ett nästan lika stort intresse - tror jag i alla fall - för teater. Det är något som kommer till uttryck framför allt i hans roll som kritiker. Frödings författarskap består ju inte bara av poesi utan också av en ansevärd mängd prosa. Merparten av hans prosatexter har en journalistisk karaktär och publicerades i *Karlstads-Tidningen*, där Fröding i olika omgångar var verksam som skribent och under ett par år (1891-1894) även ingick som fast medarbetare i redaktionen. Hans bevakningsområde var i första hand kultur och litteratur.



Redaktionen för *Karlstads-Tidningen* 1892. Fröding sittande längst till vänster (Värmlands museum; fotograf okänd).

Tre punkter ska få samsas under rubriken "Gustaf Fröding som teaterkritiker". För det första: Frödings recensioner i *Karlstads-Tidningen* av dramatiska arbeten som getts ut i bokform. För det andra: Frödings signerade teaterrecensioner i samma tidning. Och för det tredje: osignerade teaterrecensioner i *Karlstads-Tidningen* som kan ha skrivits av Fröding. Den tredje punkten innebär ett visst detektivarbete och jag sparar den därför till sist.

De två giganterna i nordiskt teaterliv under 1800-talets två sista decennier var utan tvekan Henrik Ibsen och August Strindberg. Fröding värderade båda dessa dramatiker enormt högt och recenserade i *Karlstads-Tidningen* – under eget namn ("G. F.") och antagligen på eget initiativ – nyutkomna pjäser av såväl Ibsen som Strindberg. Med två av dessa bokrecensioner låter sig min första teaterkritiska punkt illustreras. Bara någon vecka efter att Ibsens *Bygmester Solness* hade haft norsk urpremiär i slutet av januari 1893, anmäldes pjästexten i *Karlstads-Tidningen*. Fröding ställde samman en lång recension, som fördelades på två tidningsnummer.⁸ Han inleder med att försvara Ibsens nya skådespel mot den kritik som redan hade hunnit riktas mot pjäsen för att vara dunkel och paradoxal. Fröding liksom vänder på perspektivet och skriver:

I själfva verket ha väl aldrig dunkla tankar blifvit på sätt och vis klarare uttryckta än af Ibsen. De hafva tagit gestalt i de mäst utmäjlade karaktärsbilder och de kärnfullaste, mäst innehållsrika och uttrycksfulla repliker, som någonsin åstadkommits af en dramatiker.

Därefter gör Fröding en grundlig genomgång av hur Ibsen försökt förena realistiska och symboliska drag i sitt drama. På ett sätt som kännetecknar Fröding som recensent väger han

⁸ "Bygmester Solness. Ibsens nya skådespel", *Karlstads-Tidningen* 28.1 & 4.2.1893. *Bygmester Solness* hade haft norsk urpremiär på teatern i Trondheim den 20 januari 1893.

omsorgsfullt nackdelar mot fördelar och landar den här gången i ett positivt helhetsomdöme:

Hvilka brister emällertid skådespelet må lida af, så är det dock ett högeligent genialt värk, hvilket kanske mer än något annat visar skaldens djupgående och vidtskådande blick lika väl som hans stolta högsinne och redliga själfkritik.

I oktober 1893 anmälde Fröding en ny volym dramatik av Strindberg, som innehöll enaktarna *Inför döden*, *Första varningen*, *Debet och kredit* samt *Moderskärlek*.⁹ Denna recension är betydligt kortare. Den redogör främst för innehållet i de fyra pjäserna men rymmer också ett samlande, starkt uppskattande omdöme:

Alla dessa dramer behandla ämnen som äro välkända från Strindbergs föregående böcker, men i ny belysning och nya situationer samt äro alla utformade med stor dramatisk konst.

Som så ofta i sin drama- och teaterkritik ägnar Fröding mest uppmärksamhet åt gestalterna – och som så ofta uppehåller han sig särskilt gärna vid de unga kvinnliga gestalterna. "Även i detta stycke", skriver han om *Första varningen*,

är det en ung flicka, som drar till sig det största intresset. "Rosa" är bara en 15-årig backfisch, som är vildt förälskad i herrn, men hon har litet mer af het erotik i blodet än sådana vanligen ha, en exentrisk pockande unge, skildrad med beundransvärd säkerhet och sanning.

Som teaterkritiker i den värmländska residensstaden fick Fröding nöja sig med att anmäla pjäser av betydligt lägre karat än Ibsens och Strindbergs. Karlstad saknade fast teaterensemble och tvingades förlita sig på de många resande teatersällskap som turnerade i landsorten under slutet av 1800-talet:

⁹ "I bokhandeln", *Karlstads-Tidningen* 14.10.1893.

Sandbergiska sällskapet, Keyska sällskapet, Rylanderska sällskapet, Fröbergiska sällskapet, Littmarkska sällskapet, Sundvallska sällskapet, Carlbergiska sällskapet, Smittska sällskapet och Collinska sällskapet – listan skulle kunna göras ännu längre. De resande teatergruppernas repertoar var av det lättsammare slaget. Men den var populär och drog ofta fulla hus.

I mars 1888 anmälde Fröding under sin välbekanta pseudonym "A. K." ett par föreställningar som gavs på den Yhnellska teatern vid Järnvägsgatan i Karlstad. Det var en privat teaterlokal, som drevs av konditor Petter Ferdinand Yhnell mellan åren 1878 och 1890. Varje kväll under ett gästspel uppfördes i regel flera lustspel och komedier, inte sällan enaktare, av numera tämligen bortglömda inhemska och utländska storheter. I mars 1888 spelades till exempel *Kärlek och upptåg* av Johan Fredrik Lundgrén, *Tillfälligheter* av dansken Otto Benzon och *Lika mot lika* av fransmannen Pierre Siraudin. Frödings samlingsrecension har karaktären av kåseri. Han beskriver utförligt hur det känns att befinna sig i teaterlokalen:

Varmt, ohyggligt varmt var det derinne. Den upphettade andedräkten från 400 lungor fylde den lilla salongen med en tjock brännande luft som skulle tillfredställt en salamander. Allt syret förbrukades inom några minuter och under återstoden af aftonen måste man reda sig med kväfve och kolsyra. Då dertill kom att någon välvillig tjänsteande tagit sig för att göra upp en bastant brasa i kaminen, så var det icke underligt att man började fantisera om skärselden.¹⁰

Om Fröding med sin humoristiska ton här distanserar sig från det folkliga teaternöjet, kan han också berömma skådespelarinsatserna och uppriktigt glädja sig åt att publiken roas. Som

¹⁰ ”Likt och olikt”, *Karlstads-Tidningen* 23.3.1888.

en slutkläm skriver han: "En dundrande applåd belönade det verkligen förträffliga spelet".

1893 hände något viktigt i Karlstads teaterhistoria. Då fick staden ett nytt modernt teaterhus, placerat på Salttorget snett emot residenset på norra sidan av Klarälvens västra arm. Huset var ritat av Axel Anderberg, arkitekten bakom Kungliga Operan i Stockholm, som skulle komma att stå klar ett par år senare.



Karlstads teater 1893 (Karlstads kommun; fotograf okänd).

Vid den högtidliga invigningen av Karlstads teater den 7 november 1893 uppförde det Selanderska sällskapet från Malmö den finlandssvenske dramatikern och stationsinspektorn Gustaf von Numers lustspel *Bortom Kuopio* (1892). Men först läste en skådespelare upp en nyskriven prolog på vers som hade författats av Gustaf Fröding. I prologen hyllar Fröding den stora världsdramatiken och ägnar separata strofer åt Sofokles, Shakespeare, Molière och Goethe. Han tecknar också en vision av vad dramakonsten har att erbjuda den prosaiska nutidsmänniskan. De visionära stroferna lyder:

Drömmar, nu förflutna,
dagar, öfvergjutna
skönt af sagoglans;
Och fantastiskt tokigt
glädjetrots i brokigt
virrvarr, stoj och dans;

Tårarna, som röjas
under skämtets slöjas
väf i humorns drag;
Och satirens gissel,
lastens tandagnissel
under gisslets slag;

Och den bittra trösten,
frisk som storm i hösten,
att i bilder se
lidelsen, som sjuder,
tragedin, som bjuder
oss alt lifvets ve;

Och den kraft, som stiger
fram därur och viger
in vår framtidsvärld:
nya starka tankar
som vårt släktes ankar
på dess upptäcktsfärd.¹¹

Under sin första säsong hårdbevakades den nya teatern av *Karlstads-Tidningen*. Från oktober 1893 till april 1894 publicerade tidningen över 40 redaktionella texter – smånotiser och insändare oräknade – som hade direkt med den nya teaterbyggnaden och verksamheten där att göra: reportage om teaterhuset, artiklar om teaterkonsten och, i synnerhet,

¹¹ ”Teaterns invigning”, *Karlstads-Tidningen* 8.11.1893.

recensioner av de många gästspelen. För att förstå den vikt redaktionen fäste vid sin teaterbevakning måste man väga antalet teatertexter under dessa sju månader mot att *Karlstads-Tidningen* utkom enbart två dagar i veckan, att varje nummer omfattade endast fyra sidor och att första sidan samt en stor del av fjärde sidan upptogs av annonser.

Av de drygt 40 teatertexterna har fem undertecknats med "Hans Sax", den pseudonym Fröding 1891 hade börjat använda i *Karlstads-Tidningen*. Dessa fem texter kan alltså med full säkerhet tillskrivas Fröding. Av de fem "Hans Sax"-texterna är tre recensioner. Vill man skaffa sig en bild av Fröding som teaterkritiker, är de här tre texterna högingtressanta. I den första recensionen anmäls det Fröbergiska sällskapetets iscensättning av två franska operetter eller *opéras-comiques*: Charles Lecocqs *Lille hertigen* och Edmond Audrans *Lyckoflickan*.¹² Den första är Fröding mindre förtjust i. *Lille hertigen* är, anser han, "litet tunn och uttänjd i handlingen och dess roligheter äro tämligen matta". Som så ofta kompenserar Fröding upplevelsen av att vara uttråkad med att skapa verbala lustigheter i sin egen text. "Herr Fröbergs 'Maroufle'" - det namn som en av rollgestalterna bär och som på franska betyder 'ohyfsad person' - "var mycket maruffelartad", skriver han till exempel och tillägger: "Hvad de öfriga beträffar äro deras roller så meningslösa att ingenting kan sägas hvarken för eller emot". Den andra operetten, *Lyckoflickan*, är det "mera lif i", menar recensenten. Här både beröms och kritiseras de enskilda rolltolkningarna i tur och ordning. Omdömet om titelrollsinnehavarskan är karaktäristiskt för Fröding: "Fröken Grönberg gaf lif och färg åt Rosenkind, men i likhet med hvad artister alltid göra, då det gäller att återgifva allmogefolk, öfverdref hon något naiviteten hos den präktiga bondflickan". Fröding är som kritiker inte sällan snabb med att slå ned på det han uppfattar som onaturligt och orimligt i en rollgestaltning.

¹² "Teatern", *Karlstads-Tidningen* 24.1.1894.

Frödings nästa teaterrecension behandlar en amatör-uppsättning av den tyske dramatikern Julius Rosens lustspel *Din nästas hustru*.¹³ Som uppvärmning spelade ensemblen först en komisk enaktare. Den ena av de två kvällar som Fröding bevakade var förpjäsen *Punkt för punkt* av Henri Murger, mest känd idag för sin roman *Scènes de la vie de bohème*, som Giacomo Puccinis opera *La Bohème* (1896) är baserad på. Den andra kvällen spelades likaså en fransk förpjäs: Marie Barbiers *Lilla syster*. Repertoaren på Karlstads teater hade under sin första säsong en både samtida och lättsmält karaktär. Att det den här gången var en amatörgrupp som intagit scenen väckte visst bryderi hos recensenten:

Sminket och perukerna sitta naturligtvis litet galet på sällskapsspektaklande amatörer och amatörer. Jag kan inte neka att jag stundom måste tänka på feber och galloperande lungsot, när jag betraktar den flammande äller hektiska rodnad, hvarmed de älska att försköna sig, och chevelyrerna [frisyrerna] ha vanligen ett något utomeuropeiskt tycke.

Det som annars särskilt faller i ögonen i den här recensionen är Frödings missnöje med alltför komplicerade intriger. *Din nästas hustru* är, suckar han, "ett bra krångligt stycke". Och han fortsätter:

Tonner var kär i Camilla och trodde att hon var gift med gamle Toffelman. Camilla trodde att Tonner var gift med Julie, som i stället var förlofvad med Riff. Toffelman trodde att Tonner var kär i fru Toffelman, som också hette Camilla. Fru Toffelman trodde att Tonner var kär i henne och inte i Camilla. Riff trodde – nej, det är omöjligt att förklara hur det hang tillsammans, men det var mycket bra ihoptrassladt och ganska underhållande.

¹³ "Spektakel", *Karlstads-Tidningen* 10.2.1894.

Handlingens svårbegriplighet framställs delvis som en subjektiv upplevelse; det är för recensenten det ter sig problematiskt att reda ut hur allt hänger ihop. Reaktionen avspeglar en viktig sida i Frödings egen författarprofil. Han var relativt ointresserad av intrigbygge och skapade ju inte heller några stora handlingsbaserade verk. Den enskilda människan och de känslor och stämningar som hon erfor fängslade honom i långt högre grad.

Frödings tredje signerade teaterrecension granskar det Hartmanska turnésällskapets uppsättning av den franske dramatikern Victorien Sardous komedi *Vi skiljas* med Victoria Benedictssons *I telefon* som förpjäs.¹⁴ Huvudrollen i såväl Sardous treaktskomedi som den inledande enaktaren tolkades av Ellen Hartman, en på 1880- och 1890-talet bejublad skådespelerska, som 1886 hade utsetts till premiäraktris på Dramatiska Teatern i Stockholm. En av hennes glansroller var den gifta Cyprienne i Sardous skilsmässokomedi. Fröding fascinerades av detta kvinnliga teaterproffs och uppehåller sig i sin anmälan nästan uteslutande vid Hartmans insatser på scenen. Hans lovord kulminerar i beskrivningen av hennes rolltolkning i *Vi skiljas*:

Det är en lust och glädje att höra Cyprienne gräla med en fart så att orden hålla på att springa ikull hvarandra äller förgätande alla teaterplastikens lagar komma insusande på scenen med all den ångest, som en kritisk situation kan inge ett par unga kvinnofötter – äller äta och dricka och prata med all den otvungna glömska af betraktande ögon, som den lifliga känslan af ögonblickets lycka och trefnad måste framkalla.

Ska man lyfta fram några huvuddrag i de tre "Hans Sax"-signerade teateranmälningarna, kan man för det första konstatera att Fröding som recensent har en markant tendens att fokusera och förstå dramat genom dess gestalter – styckets

¹⁴ "Fru Ellen Hartman", *Karlstads-Tidningen* 17.2.1894.

tematik eller dramatiska struktur ägnar han sällan lika stor uppmärksamhet. Och för det andra är det uppenbart att hans värderande omdömen är starkt kopplade till just intresset för de mänskliga individerna och det intryck de ger. Det som beröms är framför allt kvaliteter som naturlighet, äkthet, trovärdighet, intensitet och djup i både konstruktionen och scentolkningen av pjäsens gestalter.

Så var det dags för det utlovade detektivarbetet. Av de drygt 40 teatertexterna som från oktober 1893 till april 1894 publicerades i *Karlstads-Tidningen* var 26 recensioner som inte hade signerats. Min hypotes är att flera av dessa teateranmälningar har skrivits av Fröding. När man inom litteraturforskningen försöker lösa attribueringsproblem av den här sorten – alltså: när man försöker författarbestämma en anonym text – brukar man ta fasta på olika faktorer, både yttre och inre. Vissa yttre faktorer styrker hypotesen att Fröding är upphovsman till några av de 26 anonyma recensionerna. Hit hör det faktum att Fröding alltifrån november 1893, då det nya teaterhuset invigdes, till början av maj 1894, då han brådstörtat lämnade den värmländska residensstaden, var heltidsanställd på *Karlstads-Tidningen* och producerade massor av journalistisk text. Kulturen var Frödings speciella ansvarsområde. Hans vän och chef på tidningen, Mauritz Hellberg, har upprepade gånger framhållit att Fröding ”skrev teater- och litteraturanmälningar i mängd”.¹⁵

Till de viktigaste inre faktorerna vid en författarbestämning kan räknas de språkliga och stilistiska dragen. Om en anonym text uppvisar samma språkliga och stilistiska särdrag som en text av en känd upphovsman, är det – en smula förenklat – en indikation på att vi har att göra med texter av en och samma författare. Åtskilliga av de 26 anonyma teaterrecensionerna i *Karlstads-Tidningen* uppvisar enligt min bedömning språk- och stildrag som är typiska för Frödings

¹⁵ ”Fröding i Karlstad. Redaktör M. Hellbergs radioföredrag i går kväll”, *Karlstads-Tidningen* 15.12.1925.

prosa. Jag ska nöja mig med att litet utförligare presentera ett recensionsexempel, där yttre och inre faktorer samverkar på ett särskilt slående sätt.

Onsdag den 10 januari 1894 publicerade *Karlstads-Tidningen* en osignerad recension av folklustspelet *Lifvet på landet*, en dramatisering av den tyske dialektförfattaren Fritz Reuters roman *Ut mine Stromtid* (1862) som det Fröbergiska sällskapet hade uppfört ett par dagar tidigare.¹⁶ Fröding intresserade sig för Reuters livsöde och värdesatte hans berättarkonst; under sitt år på sjukhemmet i schlesiska Görlitz 1889–1890 läste han *Ut mine Stromtid* i plattyskt original. Det är fullt möjligt att Fröding kände sig speciellt kallad att axla recensentuppdraget, när Reuters *Lifvet på landet* nu skulle spelas i Karlstad. I en "Hans Sax"-signerad teatertext som trycktes i *Karlstads-Tidningen* två veckor senare refereras direkt till "den dråpliga framställningen af 'Pomuckelskopp'" – uppkomlingen Pomuckelskopp är en av rollerna i *Lifvet på landet*.¹⁷ Hans Sax alias Gustaf Fröding hade med andra ord helt säkert sett åtminstone en av det gästande teatersällskapets två Reuterföreställningar.

Den anonyma recensionen är detaljerad och uppskattande men inte utan reservationer. Dess stil och humör är genomgående av Frödings kaliber liksom blicken för skådespelarnas insatser och för deras inlevelse i sina rollgestalter. Jag exemplifierar med följande omdömen:

hr Wesslau som vettvillingen Fritz var i allo förträfflig – han hade ett sådant glitter i ögonen af omedveten olycksstiftareodygd och ett sådant sprattlande okynne i benen, att man värkligen hade en riktig känning af den oro Fritz måste väcka hos sin omgifning. "Hr Pomuckelskopp" (hr Wahlbom) var likaledes en förträfflig figur,

¹⁶ "Teatern", *Karlstads-Tidningen* 10.1.1894.

¹⁷ "Teatern", *Karlstads-Tidningen* 24.1.1894.

räfaktig och bondaktig och parvenyhögfärdig som sig bör.

Frödingtypiska stildrag i det här korta avsnittet är förutom det värderande favoritadjektivet *förträfflig* de långa sammansättningarna - "olycksstiftareodygd" och "parvenyhögfärdig" - liksom trestegssamordningen "räfaktig och bondaktig och parvenyhögfärdig". Vidare är de prov som lämnas i recensionen på förvrängningar av svåra och främmande ord karakteristiska för Frödings prosastil, särskilt i hans dialekttexter. Den lantlige hjälten i Reuters folklustspel sätter, noterar recensenten, "stort värde på att vara en bildad man som förstår att tala den förnäma världens språk - 'cumm si, cumm sa' t. ex. och 'diplomatematik'". För den här sortens lingvistiska snubblrier hade Fröding ett känsligt öra.

Som ett närmast bindande bevis på att Fröding är den osignerade teatertextens författare kan man betrakta en exakt överensstämmelse på ordnivå mellan å ena sidan recensionen i *Karlstads-Tidningen*, å andra sidan ett av Frödings brev. Teaterrecensenten påstår att Reuters humor i den svenska översättningen har förlorat "en del af sin ursprungliga friskhet sådan den kom från den massive mecklenburgarens eget *breda 'Mulwark'*" - *Mulwark* är ett plattyskt ord för 'mun'. I ett brev som Fröding skickade från Görlitz till system Cecilia hösten 1889, då han var i färd med att läsa Reuters roman, står det: "Jag åtminstone har min stora förnöjelse när den gamle fästningsfången öppnar sitt *breda 'Mulwark'* och berättar sina historier".¹⁸

Min helhetsbedömning är att Fröding inte bara har skrivit den osignerade recensionen av folklustspelet *Lifvet på landet* utan att han skulle kunna vara upphovsman till över 15 av de 26 anonyma teaterrecensioner som trycktes i *Karlstads-Tidningen* under det nya teaterhusets första spelsäsong.¹⁹ Det

¹⁸ Brev 87 (kursiv här).

¹⁹ En fylligare diskussion om detta återfinns i min artikel "Fröding eller inte Fröding. Hypoteser kring osignerad teaterkritik i *Karlstads-Tidningen*",

har i regel betraktats som en smärre sensation, när en tidigare obekant Frödingdikt hittats och offentliggjorts. Så skedde till exempel 1996, då det privatägda originalmanuskriptet till dikten "Hermafroditsnäcka" blev känt och publicerades i tidskriften *Kulturens värld*.²⁰ Upptäckten av den dikten, som hade tillkommit under Frödings år på Uppsala hospital och som kan infogas i sviten "Nedanförmänskliga visor", innebar ett oväntat och värdefullt tillskott till författarskapet. På ett lika intressant sätt kan författarskapet berikas, om man lyckas visa att texter som trycktes anonymt i *Karlstads-Tidningen* under Frödings journalistår och som i princip varit helt obeaktade inom forskningen faktiskt har skrivits av Fröding. Det skulle inte minst låta Frödings roll som teaterkritiker träda fram som långt mer betydande än vad som hittills varit fallet.

Replikens platser. Festskrift till Dag Nordmark, red. Helene Blomqvist m.fl., Karlstad 2010, s. 260–279.

²⁰ *Kulturens värld* 1996:4.